

Luka Breneselović

PRIMENJENA KRIMINOLOGIJA (1)* Nemačko rešenje za potrebe preventivne krivične reakcije**

SAŽETAK: Savremeno preventivno krivično pravo ne može se legi artis primenjivati bez posebnog kriminološkog znanja koje je sredeno za potrebe analize pojedinačnog slučaja. Statistički prognostički inventari sudiju i druga lica iz prakse podređuju suštinski nepouzdanim matematičkim operacijama. Drugačije, primenjena kriminologija u Nemačkoj nastoji da usavrši i naučno potkrepi načelno ispravno ali nedovoljno utemeljeno rezonovanje praktičara. Ona krivično delo ne shvata kao izuzetnu okolnost, već naprotiv uviđa šeme opšteg, za kriminalnu aktivnost naizgled nevezanog ponašanja (u kući, na poslu, u odnosu sa devojkom) za koje je empirijski utvrđeno da su kriminološki relevantne. Na kraju analize pojedinačnog slučaja, u okviru planiranja intervencije praktičaru se pruža pouzdan oslonac u izboru sankcija koje će takve šeme odstraniti.

Ključne reči: Krivično pravo, Prevencija, Primenjena kriminologija, Prognoza, Planiranje intervencije, Nemačka

Naše celokupno krivično pravo utemeljeno je *isključivo* na ideji *prevencije*. Pod time se razume i generalna prevencija, no osnovna, nužna i dominantna svrha kažnjavanja i krivične reakcije uopšte je *specijalna prevencija* — neutralizacija dokazane društvene opasnosti („krivice”) pojedinca.

Naspram temeljne ideje prevencije i njene sveopšte realizacije u našem krivičnom pravu, u potpunoj je suprotnosti opremljenost naših nadle-

* U broju 10/2010 pod naslovom *Primenjena kriminologija* usled greške u postupku priređivanja nije objavljen tekst koji odgovara tom naslovu, nego drugi tekst, čiji su autori Luka Breneselović i Marko Novaković. U ovom broju pokušavamo da ispravimo grešku tako što objavljujemo tekst koji odgovara naslovu *Primenjena kriminologija*, koji je primljen 08. 03. 2010. g. Izvinjavamo se autorima i čitaocima.

** Rad primljen: 08. 03. 2010. godine.

žnih organa da u konkretnom slučaju — u pogledu sasvim određenog krivca/učinioca — tu ideju sprovedu. Nemogućnost da se u konkretnom slučaju prema relevantnim kriterijumima utvrdi društvena opasnost lica i da se prema njenom sadržaju odrede adekvatne mere koje će je smanjiti nije samo odvela visokom stepenu nesigurnosti i proizvoljnosti¹ i posebno prenaplašavanju lako vidljivih, ali u suštini kriminološki slabo sadržajnih kriterijuma, kao što je ponašanje okrivljenog u sudnici ili vladanje u zavodu za izvršenje sankcija, već i otvorila vrata za ugrađivanje zakonu potpuno stranih momenata kao što je medijska eksponiranost slučaja ili sklonost stanovništva da se nasladi kažnjavanjem.

Veliki raskorak između potrebnog i stvarnog znanja za uspešnu preventivnu reakciju u pojedinačnom slučaju nije postojao oduvek, ali je danas evidentan. Taj raskorak nije posledica povećanja kriminološke nepismenosti, već je posledica delegacije *suda o društvenoj opasnosti* sa apstraktnih zakonskih pravila na sudiju i druge organe i njihovu dobru ocenu.

Opasan pojedinac kao problem ² (individualna prevencija)			Društvo sa kriminalitetom kao problem (strukturalna prevencija)		
Rad u nadležnim institucijama na analizi i usmerenju pojedinačnog slučaja (odluke u pojedinačnom slučaju)			Uređenje institucionalnog okvira, dakle samih institucija bez predočavanja pojedinačnog slučaja		
Predkrivična prevencija	Lice sa devijantnim ponašanjem	Služba socijalnog rada, školski pedagozi, policijski pozornici	Socijalna politika	Devijantna ponašanja	Neformalna društvena kontrola
Krivični postupak	Osumnjičeni Okrivljeni Optuženi	Policija, tužilaštvo, sudovi	Uređenje krivičnog postupka	Kvalifikovana devijantna ponašanja	Formalna kontrola
Sankcije	Osuđeni	Zavodske ustanove, poverenik za zaštitni nadzor	Uređenje sankcija i izvršenja	Kriminalna ponašanja	Kažnjavanje (kriminalizacija) učinilaca
Pedagogija sa andragogijom, psihologija, medicina, kriminalistika, forenzička psihijatrija, primenjena kriminologija			Sociologija, socijalna psihologija, studije krivične reakcije i opšta penologija, viktimologija, kriminalnopolitička kriminologija		

Znanje neophodno za usmerenje preventivne reakcije u pojedinačnom slučaju — obradu pojedinačnog slučaja — je po svojoj prirodi *kriminološko*, no njega ne nudi svaka kriminologija, već samo ona koja je i metodološki, drugačije nego glavovina internacionalne kriminologije, usme-

¹ V. Drakić, Društvena opasnost učinioca i krivično pravo, ZbPFNS 3/2007, 307 (315 dd.).

² Šema pred čitaocem je iscrtana i prilagođena prema Bock, Kriminologie, ³2007, 19.

rena na razumevanje i analizu *pojedinačnog slučaja*. Takva kriminologija kao *zasebna disciplina* postoji u Nemačkoj. Reč je o *primenjenoj kriminologiji*. Nju interesuje pojedinačni slučaj kao takav, naspram *kriminalno-političke kriminologije* koju interesuje kriminalitet kao pojava. Te dve kriminologije se ne isključuju već nadopunjuju i čak međusobno uslovljavaju; one se bave istom stvarnošću, samo svaka iz nje crpi za sebe ono što je njoj potrebno.

I. O NEOPHODNOSTI KRIMINOLOŠKE ANALIZE POJEDINAČNOG SLUČAJA

Istorijski je osnovni indikator društvene opasnosti bilo *krivično delo* — pregnantno i apstraktno opisana radnja. Ko je šta što je krivičnim zakonom kao krivično delo određeno učinio i sam je već zbog toga bio opasan. Od tog vremena, koje u takvoj koncepcijskoj čistoći nikada nije postojalo, znatno je prestrukturirana pojava kriminalnoga, a naročito naučna svest o njoj. Kriminalitet više nije *manir* grupe kao što su okoreli izgrednici poput vagabunda, lučkih radnika, prosjaka, uličnih razbojnika i drugog sveta sa deficitom socijalizacije, već *pojava* koja se lako može naći kod svakog čoveka. Posebnost slučaja se na za savremenu krivičnu reakciju relevantan način ni iz samog krivičnog dela, kao apstraktnog zakonskog opisa, ni iz predviđene sankcije ne vidi. Otuda je značaj krivičnog dela danas znatno relativizovan; zakonodavac očekuje od pravosudnih i drugih organa da na *nizu* mesta *sami*, praktično bez njegove operativne pomoći, u prisustvu krivičnog dela ili čak i bez da je krivično delo učinjeno, utvrde *stvarni sadržaj* društvene opasnosti pojedinca. Takvih mesta je više nego što bi se mislilo.

Kod nas je najočigledniju relativizaciju *krivično delo* doživelo kroz institut *dela malog značaja* (čl. 18. KZ). Taj institut daje sudu pravo da negira društvenu opasnost učinioca i kada je sasvim očito učinio određenu radnju koja je „inkriminisana”. Otvoreno i na *opšti način* značaj krivičnog dela relativizuje tradicionalan institut *odmeravanja kazne* (čl. 54. KZ) i uopšte svaka mogućnost suda ili kojeg drugog organa da bira između više sankcija ili da čak od njih odustane. Zakonodavac je doduše pausalno naveo koji se kriterijumi pre svih imaju uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne (kao takozvane otežavajuće i olakšavajuće okolnosti), no nije ih pobliže odredio niti utvrdio njihov relativni (međusobni) značaj, niti koje neimenovane okolnosti mogu prevagnuti i kada zaista prevažu, niti je slovom zakona osposobio organe da te olakšavajuće i otežavajuće okolnosti valjano utvrde, a sliku o učiniocu i njegovoj društvenoj opasnosti uokvire. Tako naša praksa drži da je činjenica da je neko „porodičan čovek” već po sebi olakšavajuća okolnost,³ iako to može biti olakšavajuća

³ Uzorna i poentirana kritika *Mičanović-Pavelić*, *Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti pri odmjeravanju kazne*, DD Beograd 1981, 250 dd.

okolnost pri odmeravanju kazne samo ako jasno ukazuje da će već i kraću kaznu učinilac, imajući u vidu da čeka povratak porodici i da se pred njom sramoti, intenzivnije proživeti ili pak da određeni vid socijalizacije nije potreban. Još više je sudija sam sebi prepušten kada treba da odluči da li treba da učinioca oslobodi od kazne (čl. 58. KZ) ili pak možda da mu kaznu vanredno ublaži (čl. 56) ili prosto izrekne sudsku opomenu (čl. 77) ili kaznu zatvora ali uslovno (čl. 65. dd.). U svim tim slučajevima zakonodavac očekuje intenzivnu kriminološku analizu slučaja nezadovoljavajući se indikatorskim svojstvom učinjene inkriminisane radnje, odnosno krivičnog dela. Kako treba da izgleda slučaj u kome se učinilac oslobađa od kazne, a kako slučaj u kome se ne oslobađa (iako je oslobođenje formalno moguće), ali mu se zato kazna u skladu sa čl. 56. alt. 2. vanredno ublažava, a kako kada se niti oslobađa niti mu se kazna vanredno ublažava iako je i jedno i drugo moguće („sud može“) zakonodavac *ne kaže*.

Kod maloletnih učinilaca u trenutku kada je utvrđena činjenica da su učinili krivično delo, ono više nema gotovo nikakvu ulogu koja bi ga izdvojila od svake druge činjenice iz maloletnikovog života, jer je sud ovlašćen i dužan da utvrdi „stepen poremećaja u društvenom ponašanju“ (čl. 12. ZM). Iz pretpostavke da je maloletnička delinkvencija ubikvitarna,⁴ što će reći prisutna gotovo kod svakog (muškog) maloletnika, često se izvodi zaključak o suštinskoj bezazlenosti i prolaznosti kriminalne aktivnosti maloletnika. Takav stav ima za posledicu pogrešnu „eskalacionu“ kaznenu politiku⁵ koja zahteva da se kod prvog prestupa izrekne najblaža sankcija, odnosno čak i postupak obustavi, a da se nadalje iz povratničkog postupka u povratnički postupak preko ostalih stigne do najteže sankcije — maloletničkog zatvora. U stvarnosti međutim postoje maloletnici kod kojih je vršenje *krivičnih dela* ispad — prolazna epizoda u odrastanju, a sa druge strane i maloletnici čija — formalno potpuno ista krivična dela — svedoče o velikom kriminalnom potencijalu. Koji maloletnik pripada prvoj, a koji drugoj grupi ne indikuje dakle samo krivično delo, već može otkriti samo valjana kriminološka analiza. Kod onih prvih (suštinski bezopasnih) maloletnika na mestu je svaka vrsta diverzije (npr. vaspitni nalozi — čl. 5. dd. ZM), a kod drugih adekvatna *puna* intervencija. Kriminalnopolitički postoje oštrije i blaže kazne, a u pojedinačnom slučaju samo adekvatne (one koje obećavaju uspeh) i neadekvatne. Šta je adekvatna kazna, opet se ne vidi iz krivičnog dela, već se mora kriminološki pedantno utvrditi od slučaja do slučaja (individualna prognoza). Naznaku našeg zakonodavca iz čl. 11. IV ZM da se „zavodske mere izriču (se) kao poslednje sredstvo“, ne treba shvatiti kao ozakonjenje eskalacione politike jer ta odredba ne određuje da zavodske mere moraju biti poslednje među onima koje su izrečene, već naglašava da su poslednje među izrecivim, te da u uobičajenim i statistički najzastupljenijim slučajevima sledstveno njihovo izricanje nije potrebno, što je tačno. Sudija je prepušten sebi i kada

⁴ Göppinger/Maschke, Kriminologie, 62008, 24/13 dd.

⁵ Bock, Je weniger desto besser, FS Hanack, 1999, 625 dd.

treba da utvrdi da li kod *mlađeg punoletnog lica* s obzirom na obeležja njegove ličnosti i okolnosti pod kojima je delo učinio, može očekivati da će se vaspitnim merama postići svrha koja bi se ostvarila izricanjem kazne (čl. 41. ZM).

I kod punoletnih učinilaca krivično delo potpuno pada među ostale životne okolnosti od onog trenutka kada je opasnost učinioaca („krivica”) pravosnažno utvrđena presudom u kojoj je on upravo oglašen — *krivim*. Valja sastaviti individualni *program izvršenja* kazne zatvora (v. čl. 63, 32. ZIKS, „program postupanja”), odnosno zaštitnog nadzora kod uslovne osude (čl. 188. ZIKS). Kod programa izvršenja kazne zatvora neophodno je utvrditi kriminorezistentne momente koji kod osuđenika već postoje i očuvati ih u postupku izvršenja; dalje kasnije treba odlučiti i o *uslovnom otpustu*, koji zakonodavac nadovezuje na „popravku” osuđenog (čl. 46. KZ, 35. ZIKS), ili *prevremenom otpuštanju* (čl. 173. ZIKS). Poverenik za *zaštitni nadzor* (čl. 186. dd. ZIKS) naročito dobro mora da bude obučen da razlikuje nebitne ispade od onih koji dovode u pitanje opravdanost odluke da se odgodi izvršenje kazne.

I van krivične reakcije, gde se dakle pitanje postojanja krivičnog dela uopšte ne postavlja, *društvena opasnost* je ozbiljna tema sa kojom se državni organi susreću kao činjenicom koju valja utvrditi i kvalitativno ispitati u pojedinačnom slučaju. Tu se ne misli samo na one prilike u kojima je država zainteresovana za ćud i eventualnu opasnost ljudi koje zapošljava ili licencira, već pre svega na različite oblike (ne)formalne nekriivične kontrole koji će u budućnosti u našem društvu samo jačati. Dovoljno je pomenuti samo *školske pedagoge* i *policijce*, *dalje omladinske radnike* koji će prema planovima Ministarstva omladine i sporta postati stub naše omladinske politike, vaspitače i druge zaposlene *u domovima* za nezbrinutu decu, *socijalne radnike* i druga stručna lica u centrima za socijalno zbrinjavanje dece i omladine, centru za savetovanje i podršku porodici, službi za decu i omladinu i ostalim službama centara za socijalni rad.

U svim navedenim slučajevima, koji su kako se vidi brojni a ima ih i više (tu je na primer i određivanje pritvora zbog opasnosti od ponavljanja — čl. 142. II 3. ZKP), zakonodavac od državnih organa očekuje da koristeći se svojim u zakonu ni izbliza fiksnim znanjem utvrde *društvenu opasnost* učinioaca (pojedince) i njen karakter, a radi pravilne primene zakona. U svetu je do sada više puta kriminološko znanje sistematski upotunjavano i sređivano za potrebe postupanja u pojedinačnom slučaju, no najbolji rezultati zasada nisu internacionalizovani. Tome je glavni razlog što je evropska *primenjena kriminološka misao* sociološki i teorijski orijentisanom „internationalnoj kriminologiji” neinteresantna i zapravo metodološki strana, dok su praktični inventari kriminološke analize iz anglo-amerikanske kriminologije, kao što su tablice kriminalne opasnosti, nespojivi sa principom krivice od koga se u Evropi za sada ne odustaje. Našim prilikama najbliža je *nemačka primenjena kriminologija* jer je nastala i razvijena je u ekstremno srodnom pravnom i naučno-kulturnom okruženju.

II. TEORIJSKI I METODOLOŠKI OSNOV NEMAČKE PRIMENJENE KRIMINOLOGIJE

Cilj primenjene kriminologije, kome je ona i metodološki posvećena držeći naročite instrumente spremnim za ispunjenje tog cilja, je planiranje intervencije u pojedinačnom slučaju, dok kriminalnopolitička kriminologija sagledava kriminalne pojave i zahteva prema njima sistemske promene u krivičnoj reakciji (promenu zakona, kaznene politike sudova, načina delovanja policije).

Svoj empirijski osnov savremena nemačka primenjena kriminološka misao ima u velikom multidisciplinarnom retrospektivnom *istraživanju delinkvencije mlađih odraslih učinilaca* koje je sproveo Institut za kriminologiju iz Tbingena (Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung). Rezultati tog istraživanja objavljeni su pod motom *Der Täter in seinen sozialen Bezügen*, što bi se kod nas moglo izraziti kao učinilac u svom životu ili učinilac u svakodnevnom životu ili učinilac i njegovi obrasci opšteg društvenog ponašanja; na engleskom rezultati su objavljeni u monografiji pod naslovom *Life Style and Criminality*.⁶ Statistički sređeni podaci u Tbingenskom istraživanju se, ako se na stranu stavi njegova jedinstvena detaljnost, već prema nemačkim prilikama poklapaju sa poznatim svetskim multifaktorijskim istraživanjima,⁷ te u tom pogledu Tbingensko istraživanje nije izuzetak. Izuzetni su međutim zaključci koji su pod rukovodstvom osnivača nemačke posleratne kriminologije *Hansa Göppingera* izvedeni iz svedenih statističkih podataka i dodatne obrade građe.

Podaci o ispitanicima prikupljeni su eksplorativno od 1965. do 1970. godine, a po potrebi i kasnije. Ispitane su dve grupe lica — jedna *kriminalna k-grupa*, koju je činilo 200 nasumice odabranih muških *zavorenika* starosti od 20 do 30 godina i jedna reprezentativna *uporedna u-grupa* koju je činilo 200 muškaraca takode starosti od 20 do 30 godina. U obe grupe uključena su samo lica koja su, prema ustanovljenim kriterijumima, bila vezana za jedan od četiri u istraživanje uključeni okruza nemačke savezne države Baden Virtemberg među kojima je bio i grad Štutgart. U k-grupu uvršteni su samo zatvorenici koji su bili osuđeni na kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest meseci; verovalo se da će se tako sa jedne strane neposredno pristupiti kondenzatu kriminalnoga, dok je sa druge strane postojala bojazan da lica koja su bila osuđena samo na vrlo kratku kaznu neće biti dostupna tokom čitavog istraživanja. Uporedna grupa iz Tbingenskog istraživanja naziva se i „grupa prosečnih” ili „opšta grupa” (Durchschnittsgruppe), jer se ne sastoji samo iz lica koja nikada nisu učinila nešto protivpravno, ako takva uopšte postoje, već obuhvata čak i prethodno osuđivana lica na čija vrata je postupak odabira uzorka uputio.⁸ Obe grupe ispitanika prate se do dana današnjeg, dakle prospektivno. Novi podaci skupljeni su u okviru zasebnih naknadnih istraživanja.⁹ U međuvremenu su izvršena i druga manja istraživanja sa istom polaznom osnovom, na primer o delinkvenciji žena,¹⁰ nasilničkoj delinkvenciji¹¹ i delinkvenciji lica sa psihičkim poremećajima.¹²

⁶ Göppinger, *Der Täter in seinen sozialen Bezügen — Ergebnisse aus der Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung*, 1983; Göppinger, *Life Style and Criminality*, 1987.

⁷ Göppinger, *Angewandte Kriminologie*, 1985, 17.

⁸ Göppinger, *Der Täter in seinen sozialen Bezügen*, 1983, 3 dd., 8 dd.

⁹ Stelly/Thomas, *Einmal Verbrecher — immer Verbrecher?*, 2001.

¹⁰ Fischer-Jehle, *Frauen im Strafvollzug. Eine empirische Untersuchung über Lebensentwicklung und Delinquenz strafgefängener Frauen*, 1990.

¹¹ Wasserburger, *Gewalttäter in ihren sozialen Bezügen*, in: Jehle/Maschke/Szabo (pr.), *Strafrechtspraxis und Kriminologie*, 21990, 89.

Sakupljena građa u Tbingenu je obrađena *dva puta*. Prvi put istraživači su pomno obradili građu uobičajnim pozitivističkim metodama, a po uzoru na američka istraživanja. Kako takva prevashodno statistička analiza nije dala očekivane rezultate, analiza je ponovljena ali uz oslanjanje na evropsku metodološku tradiciju — pristup koji bi danas bio označen kao „kvalitativan”. To je tradicija nauke kojoj je pripadao i o čijim metodama je pisao *Max Weber*.¹³

Göppinger se kao školovani psihijatar isprva nadao da još uvek neotkriveni „uzroci” zločina moraju ležati u nekom još neistraženom sloju psihe. Međutim i biološki i medicinski (psihijatrijski) i psihološki momenti za koje se uzelo da bi mogli biti faktori kriminalne ugroženosti pojedinca, ravnomerno su bili rasprostranjeni i u k-grupi i u-grupi. Značajnije kvantitativne razlike pronađene su na socijalnom planu i to ne toliko na planu socijalne strukture, koliko na planu *ponašanja i snalaženja pojedinca u svakodnevnom društvenim prilikama*, u svakodnevnom životu. No ni među upadljivo asimetrično raspoređenim socijalnim momentima nije bilo *specifičnih*, dakle onih koji bi postojali samo u k-grupi ili samo u u-grupi. Taj zaključak ne vredi samo sa socijalne, već za sve momente istraživanja. Izvestan izuzetak predstavljaju samo tzv. *sindromi kriminalne ugroženosti* (v. *ovde III.2*).

izabrani primeri statističke sinopse¹⁴

		k-ispitanici	u-ispitanici
<i>telesna konstitucija</i>	<i>Telesna slabost</i>	18,9%	8%
<i>društveni sloj</i>	<i>Srednji i viši sloj srednje klase</i>	4,6%	15%
	<i>donji sloj srednje klase</i>	14,8%	38%
	<i>gornji sloj niže klase</i>	35,7%	29,5%
	<i>donji sloj niže klase</i>	44,9%	17,5%
<i>majka je bila zaposlena</i>	<i>do 3. godine ispitnika</i>	38,3%	38,0%
	<i>od 4—6. godine</i>	47,5%	43,5%
	<i>od 7—14. godine</i>	59,7%	57,5%
<i>dete nije ostajalo samo u kući dok je majka na poslu</i>	<i>do 3. godine</i>	61,3%	85,5%
	<i>od 4—6. godine</i>	52,7%	81,6%
	<i>od 7—14. godine</i>	29,9%	63,5%
<i>promena radnog mesta</i>	<i>česte promene radnog mesta (3—12 meseci)</i>	77,9%	2,3%
<i>kontinuitet zaposlenja</i>	<i>bez pauze između zaposlenja (radnih mesta)</i>	14,1%	92,1%
<i>ponašanje na radu</i>	<i>stalno ili povremeno loše</i>	54,8%	1,1%
	<i>pretežno bez pritužbi</i>	34,2%	48,0%
	<i>pretežno zadovoljavajuće</i>	8,0%	50,9%
	<i>nije razjašnjeno</i>	3,1%	—

¹² *Vollbach*, Der psychisch kranke Täter in seinen sozialen Bezügen, 2006.

¹³ Kod nas *Lalman*, Istorija socioloških ideja, 2004, 180 dd.; *Bock*, Kriminologie als Wirklichkeitswissenschaft, 1984; *Meyer*, Qualitative Forschung in der Kriminologie, 2001.

¹⁴ *Göppinger*, Der Täter in seinen sozialen Bezügen, 1983, 23—168.

<i>slobodno vreme</i>	<i>obavlja druge aktivnosti na račun slobodnog vremena</i>		
	— za vreme osnovnog škol. (do 15. godine)	13,0%	27,0%
	— za vreme strukovnog školovanja (16—19)	7,9%	35,2%
	— u vreme istraživanja	4,8%	63,7%
<i>kriminalno i devijantno ponašanje do 14. god.</i>	<i>sitne krađe, drsko ponašanje, pušenje, konzumiranje alkohola</i>	8,5%	28,0%
	<i>potucanje po kraju, često bežanje iz škole, vandalsko ponašanje, seksualne devijacije</i>	20,0%	16,5%
	<i>ozbiljnije krađe, prevare, tuče</i>	41,5%	8,5%

Za klasična multifaktorijalna istraživanja, na primer ona *Glueckovih*,¹⁵ i za nezavisne prognostičke instrumente u vidu tablica,¹⁶ karakteristično je izvođenje suda o opasnosti nekog lica u pojedinačnom slučaju upravo iz nespecifičnih korelacija odnosno statističkih sinopsi kakva je ova gore pred čitaocem. Iz toga da je recimo 40,7% k-ispitanika, a svega 5,9% u-ispitanika prekinulo školovanje i iz toga da 78,4% k-ispitanika, a svega 19,4% u-ispitanika provodi slobodno vreme pretežno van kuće sledi tobože da su prekid školovanja i slobodno vreme provedeno van kuće pokazatelji kriminalne ugroženosti i da je ona tobože veća što se više takvih iz statistike indukovanih „pokazatelja” kod pojedinca može pronaći. Međutim, iz toga da je primerice 40,7% k-ispitanika, a svega 5,9% u-ispitanika prekinulo školovanje, proizilazi u pojedinačnom slučaju *samo* da lice koje je prekinulo školovanje verovatnije pripada k-grupi, nego u-grupi, dok u stvarnosti *možda baš pripada u-grupi*. Taj se nedostatak izvođenja zaključka o tobožnjim pokazateljima opasnosti i samoj opasnosti pojedinca iz statističkih podataka ne može prenebregnuti ni kumulacijom (adranjem) verovatnoće, kako je više puta pokušano, na primer u već pomenutim istraživanjima *Glueckovih*. Jer, i ako postoje dva faktora zbog kojih je verovatno da učinilac pripada u dva slučaja k-grupi, to i dalje ne znači da on u oba slučaja ne pripada u-grupi i da je dakle — neopasan. Takav „prognostički silogizam”¹⁷ zabranjuje ne samo elementarna logika, već i *pravo* koje nalaže da osnov punitivne krivične reakcije može biti samo utvrđena opasnost pojedinca, a ne već okolnost da on pripada određenoj rizičnoj grupi (princip krivice).¹⁸

Uočena *tendencija u masi* ne sme se tumačiti kao tobožnja unutrašnja *tendencija u pojedincu*. Pojedinaac ne pripada sa prema statističkom preseku utvrđenim većim ili manjem procentom svoje ličnosti jednoj ili drugoj grupi, već samo jednoj od njih. Ako u jednoj velikoj a niskoj jed-

¹⁵ Bock, *Kriminologie als Wirklichkeitswissenschaft*, 1984, 49 d.

¹⁶ Bock, *Das Elend der klinischen Kriminalprognose*, *Strafverteidiger* 5/2007, 269 (272 d.).

¹⁷ Göppinger/Brettel, *Kriminologie*, 62008, 14/36—40.

¹⁸ V. Bock, *Das Elend der klinischen Kriminalprognose*, *Strafverteidiger* 5/2007, 269.

nospratnoj zgradi u prizemlju živi 75% punoletnih stanara, a na prvom spratu svega 22%, to ne znači da se iz činjenice da je novi stanar zgrade punoletan može izvesti zaključak da on ipak nekako živi u prizemlju. Sve to pak ne znači da su statistički podaci beskorisni, već da se moraju drugačije operacionalizovati. U Nemačkoj to je učinjeno konstrukcijom *idealnih tipova*, koji su instrument od izuzetnog značaja za evropsku naučnu tradiciju.

Kod pozitivističke operacionalizacije kriminološkog znanja za pojedinačni slučaj iz statistike, na primer u klasičnim multifaktorijalnim istraživanjima, društvena opasnost se zagovara već u prisustvu određenih faktora rizika — pojedinac je kriminalna ličnost i pre nego što postane kriminalno aktivan, zapravo pre nego što je uopšte izvesno da je opasan. Kod operacionalizacije uz pomoć idealnih tipova prisustvo određenih faktora rizika kod pojedinca i sami ti faktori rizika se ocenjuju *samo* kao *k-tipična* okolnost, dok ostaje neizvesno da li će se pojedinac u takvim okolnostima ponašati kriminalno ili će mu upravo uspešno i moguće bez velike muke odolevati, da li je dakle društveno opasan ili ne. U kojim prilikama država pojedinačnim merama sme da otklanja već i same faktore kriminalne ugroženosti kod pojedinca, bez da je jasno opisanim krivičnim delom indikovana društvena opasnost, pravno je pitanje, što će reći pitanje *ispravnog*.

Kriminologija koja svesno i logički konsekventno koristi statističke podatke konstruišući idealne tipove nije samo metodološki bliska evropskoj naučnoj tradiciji, već se i na osnovnom *teorijskom planu* nehotice nadovezuje na starije korifeje nemačke kriminologije kao što su *Exner*, *Mezger*, *Sauer*, a kasnije i *Mergen*, *Lange* i *Hellmuth Mayer* za koje su „kriminogeni faktori” samo jedna velika scena na kojoj od učinioca zavisi koju će ulogu odigrati.¹⁹

Exner je 1939. godine pisao: „Objašnjenje bilo koje ljudske radnje ne može se sastojati samo u pronalaženju uzroka kakav očekuju prirodne nauke. Ko želi da objasni ljudsku radnju, mora da vidi kako je ona u čoveku podstaknuta. Potrebno je dakle uvek ljudsku radnju razumeti i obrazložiti kao razumljivu. Razumeti znači uhvatiti smislenost radnje koju je ona u datoj prilici imala. Pojedinačni zločin razume onaj ko dopre do smislenosti koju radnja za učinioca prema njegovim rezonima, osećanjima i željama ima, onaj ko se unese u psihičke prilike i podsticaje u čijem prisustvu je došlo do zločina i oseti da bi u sličnim prilikama takođe mogao učiniti zločin. Drugačije rečeno, zločin je razumeo onaj za koga zločin prema postojećem unutrašnjem stanju i spoljnim prilikama učinioca nije besmislen, već naprotiv smislen, upravo razumljiv.”²⁰

Na stanovištu kao što je *Exnerovo* je i savremena nemačka primenjena kriminologija, a na njega bi se, slično kao što je *Arminu Kaufmannu* pošlo za rukom da različite neprevencione ideje o kazni svede na preven-

¹⁹ Up. npr. *Mergen*, Die Kriminologie, 31995, 79.

²⁰ *Exner*, Kriminalbiologie in ihren Grundzügen, 1939, 16—17 (Kriminologie, 31949, 6).

cione,²¹ mogle svesti i neke poznate „internacionalne” kriminološke postavke, kao što je ona *Thornberry*-jeva.²² No, za razliku od starije nemačke kriminologije, savremena nemačka primenjena kriminologija se zahvaljujući pouzdanju empirijskoj osnovi — Tibingenskom istraživanju — nije morala zadovoljiti razumevanjem kriminalne aktivnosti, dakle konstatacijom da je prema ljudskoj prirodi u određenim izazovnim situacijama padanje u kriminal *razumljivo*, već je utvrdila i naročite obrasce opšteg društvenog ponašanja (u kući, na poslu, sa devojkom, u organizovanju slobodnog vremena itd.) koji su u prisustvu određenih životnih izazova ili kakve druge okolnosti u tipičnim slučajevima smisljeno kao srodni obrasci ponašanja povezani sa kriminalnim ponašanjem i samim tim predstavljaju elemente *kriminalne ugroženosti* pojedinca.

Ti obrasci opšteg društvenog ponašanja koji čine smislenu celinu sa ponašanjem u prisustvu kriminalnog izazova izabrani su da budu moto savremene nemačke primenjene kriminologije — *der Täter in seinen sozialen Bezügen, life style and criminality, učinilac u svom svakodnevnom životu*. Za potrebe preglednosti i sistematičnosti kriminološke analize pojedinačnog slučaja razlikuju se obrasci sa *plana detinjstva i vaspitanja, boravišta, svakodnevnih obaveza (u kući, školi, na poslu), slobodnog vremena, plana međuljudskih odnosa*. Izdvojeni se uzimaju u obzir i drugi planovi, posebno *plan delinkvencije* odnosno kriminalne aktivnosti kao i *vrednosti* koje je učinilac internalizovao.

*jedan primer idealnotipične sinopse: predodređeni društveni odnosi*²³

k-tipično ponašanje

u-tipično ponašanje

uklapanje u porodičnu zajednicu

Svojim ponašanjem i taktiranjem već kao dete stvara konflikte između roditelja (vasпитаča) ali i ostalih članova porodice, čime izaziva poremećaje u porodičnim odnosima; nikako se ne uklapa u porodičnu zajednicu.

Ne samo da se na izvestan način prirodno uklapa u porodičnu zajednicu, već ima i potrebu da bude njen deo.

odnos prema prvoj (roditeljskoj) porodičnoj zajednici

Odbacuje prvu porodičnu zajednicu ili je prema njoj indiferentan ili već prema koristi ili radi opravdanja sopstvenog ponašanja čas ocrnjuje prilike u roditeljskoj kući (posebno kada želi da naglasi „asocijalne” pojave u njoj), a čas nekritički govori o istoj i za nju karakterističnim prilikama, bez rezerve se postavljajući ispred određenih lica iz roditeljske kuće i već prema prilici njihovih kriminalnih navika.

Drži se (i kasnije) roditeljske kuće i roditelja, zaštitnički je nastrojen prema roditeljima i rođacima, brani je u prilikama koje to iziskuju, insistira na porodičnom zajedništvu.

²¹ *Arm. Kaufmann, Die Aufgabe des Strafrechts, 1983.*

²² *Thornberry, Toward an Interactional Theory of Delinquency, Criminology 25, 863 (= Cordella/Siegel (pr.), Readings in Contemporary Criminological Theory, 1996, 223).*

²³ *Bock, Kriminologie, 32007, 154.*

veze sa prvom porodičnom zajednicom

Rano se odvaja od roditelja, braće i sestara i već ubrzo nema čvršće kontakte sa njima. U najboljem slučaju u poznije doba kada zapadne u (finansijske) neprilike ili radi kakvih (materijalnih) interesa privremeno oživljava kontakte sa prvom porodičnom zajednicom, dok je ne iskoristi.

I nakon prostornog osamostaljenja od roditeljske kuće održava manje-više intenzivne kontakte sa članovima prve porodične zajednice i daljom rodbinom.

još jedan primer idealnotipične sinopse: odnos prema poslu²⁴

k-tipično ponašanje

u-tipično ponašanje

odnos prema zaposlenju

Zaposlenje shvata prevashodno kao način da brzo i sa što manje truda dođe do novca.

Radije bira posao koji će mu omogućiti dobru zaradu nego posao koji donosi brzu zaradu ali ne pruža mogućnost napredovanja ili kasnije bolje pozicioniranje na tržištu rada.

spremnost da promeni posao

U svakom trenutku je spreman da napusti staro i prihvati novo radno mesto na kome će tobože bolje i lakše zaraditi novac, bez da se prethodno informiše o stvarnim prednostima.

Ističe se po dugogodišnjim radnim odnosima.

značaj struktuiranosti i osiguranosti radnog mesta

Preferira poslove raznovrsnog i unapred neodređenog sadržaja koje može da obavlja bez neposredne kontrole (nadzora) i bez vremenskih i prostornih okvira (na primer posao skupljača prenumeracija, trgovačkog putnika („zastupnika”); ili je pak sklon očito nerealnim pokušajima da pokrene sopstveni „biznis”); sa vremenom ne samo da prihvata sve lošije poslove već se i sve više ponaša neplanski, prihvata sitne privremene poslove i sl.

Osim što posebno ceni mogućnost da napreduje i napravi dobru karijeru, posebni značaj pridaje i stabilnom sadržaju radnog mesta; bitno mu je da ga posao čini zadovoljnim i da je okruženje na poslu prijatno.

odgovornost prema radnom mestu i kolegama

U svakom trenutku je spreman da „izgluvari” na poslu i da zbog najmanje teškoće ili proste mrzovolje i pod uticajem trenutnog raspoloženja napusti radno mesto i da otkaz.

Drži da daje ključan doprinos i da zbog očekivanja koja imaju preduzeće, šef ili kolege ne sme sebi da dozvoli da loše odradi posao ili da izostaje sa posla; trpi i izlazi na kraj sa teškoćama.

promena radnog mesta

Često menja radno mesto; promena nije planirana i promišljena, novo radno mesto nije u izgledu; između dva zaposlenja po pravilu duže, ponekad i mesecima, ne radi ništa i ne trudi se da nađe novi posao.

Menja radno mesto tek nakon što dobro razmisli i obezbedi naredno radno mesto; ne pravi pauze između zaposlenja; ako izuzetno i bude jedno vreme nezaposlen, onda to nije njegovom krivicom; u takvom slučaju uporno traži novo zaposlenje i pristaje ako je potrebno (privremeno) na lošiji posao.

²⁴ Bock, Kriminologie, 32007, 151–152.

razlozi za promenu radnog mesta

Kao razlog za promenu radnog mesta navodi nesuglasice sa šefom ili kolegama ili mogućnost da (trenutno i kratkoročno) dođe do bolje zarade.

Kao razlog za promenu radnog mesta navodi napredak u karijeri kao i — između ostalog i dugoročne — finansijske ili nematerijalne pogodnosti.

odnos prema radu

Generalno je nezainteresovan i mrzovoljan; gde god da radi posle kraćeg vremena javlja se pritužbe na rad (kršenje radnih obaveza), pijančenje, svadljivost, netrpeljivost sa kolektivom i nepouzdanost, zbog čega od posla do posla dobija otkaz.

Oseća odgovornost prema preduzeću, šefu i kolegama i vidljivo se u skladu sa tim odnosi prema radu; dosta je vezan za preduzeće i spreman je da preuzme odgovornost.

odnos prema dokvalifikaciji

Ne interesuju ga mogućnosti usavršavanja; eventualno dok je u zatvoru iz trivijalnih razloga pohađa neke kurseve, posle mu oni nisu od koristi.

Dosta drži do dobre profesionalne spreme, što dolazi do izražaja u uspešnom doškolovanju, pohađanju kurseva i seminara itd.

odnos prema zaradi

Šta zaradi, to i pojede; novac potroši čim ga ima u rukama; oplaćuje razne rate i ima nepregledne dugove.

Planira potrošnju i odvaja za štednju, stan, životno osiguranje itd.; ima uređene finansijske, uvek drži na umu dugovanja koja ima, redovno vraća dugove i ne postoji opasnost da ih neće vratiti.

odnos prema finansijskom obezbeđenju

Ne brine se o finansijskoj sigurnosti, bilo tako što bira samo povremene poslove, bilo tako što radi bez prijave, niti se na drugi način finansijski osigurava, na primer privatnom štednjom.

Nastoji da finansijski obezbedi svoju budućnost: osim obaveznog socijalnog osiguranja, za koje drži da se podrazumeva, uplaćuje osiguranje života, osiguranje od štete, privatno penziono osiguranje itd.

Konstruisanje idealnih tipova podstiče istraživače da prikupe dodatne podatke i tako uoče što više razlika između k-tipičnog i u-tipičnog ponašanja u kontekstu određenog po pravilu izvikanog momenta iz socijalne ili kriminološke debate. Dok se u američkoj i engleskoj kriminološkoj debati sa naročitim zadovoljstvom ističu gotovo žargonski formulisani momenti koji sadržajno teško da imaju smisla van svakodnevnih predrasuda o kriminalitetu, dotle se u nemačkoj primenjenoj kriminologiji insistira da se razmišlja „stvarima”, a ne „rečima”. U poznatom Kembridžskom istraživanju *West* je kod lica sa kriminalnom prošlošću zapazio sledeće *social characteristics*: „tattooed”, „high on self-reported aggression”, „unstable job record”, „spends leisure hanging about”, „involved in antisocial groups”, „admits drinking and driving”, „heavy gambler”, „sexually experienced”, „heavy smoker”, „has used prohibited drugs”, „anti establishment attitudes”.²⁵ Istraživačima u Tbingenu pošlo je pak za rukom da razlože naizgled upečatljive unapred kao k-momente etiketirane momente i lociraju različita k-tipična i u-tipična ponašanja i kada se na prvi pogled činilo da

²⁵ *West, Delinquency, its roots, careers, and prospects, 1982, 61 dd.*

je određen momenat tipičan i za k-grupu i za u-grupu, odnosno da je „atipičan”. Tako je momenat koji je svojevrsni kriminološki klasik — bežanje iz škole, zabeležen u biografiji 57% k-ispitanika i 11,5% u-ispitanika.²⁶ No za k-ispitanike je bilo tipično da su bežali često i uporno ili da su duže vreme potpuno izostajali iz škole, i da su se pritom potucali po kraju ili gradu i činili (sitnije) delikte protiv svojine ili oštećivali tuđe stvari naokolo i pokušavali da prikriju bežanje prefriganim lažima i fintama. Sa druge strane, za u-ispitanike tipično je bilo da nisu bežali iz škole. No među onima koji jesu, tipično je bilo da to nisu činili uporno i da se u vreme koje ne bi provodili u školi nisu potucali bez plana i da svoje izostanke nisu zataškivali izmišljenim izgovorima i drugim prevarama.²⁷

Za razliku od gotovo svih drugih kriminoloških pristupa, uključujući i one intuitivne kakvi se javljaju u sudskoj praksi, a posebno za razliku od socijalističke kriminalne politike, savremena nemačka (primenjena) kriminologija strogo razlikuje kvalitet određenog momenta kao elementa kriminalne ugroženosti od socijalne adekvatnosti takvog momenta. To što su određeni momenti koji su elementi kriminalne ugroženosti ujedno i uobičajni, razumljivi ili čak poželjni društveni činioци ne menja činjenicu da su kriminorelevantni. To što se majka i cela porodica prateći lokalni folklor ponose seksualnom promiskuitetnošću najmlađeg sina i podstiču je, ne menja činjenicu da je često menjanje seksualnih partnera k-tipično. Često menjanje radnog mesta možda odgovara jednom najnovijem socijalnopolitičkom idealu razvijenih društava, ali je takođe — k-tipično. I obrnuto, to što kod nas nije uobičajeno da se upućuje dodatno penzijsko osiguranje, osiguranje od pričinjene štete, ne menja činjenicu da su to kriminorezistentni momenti. Idealni tip pojedinca izveden iz u-grupe nije idealni tip *idealnog čoveka*, već idealni tip čoveka koji sigurno ne pada u kriminal. Te dve stvari se, kako i svakodnevno iskustvo uči, ne poklapaju.

To što različita ponašanja koja su k-tipična postoje kod ljudi bez kriminalne aktivnosti ne upućuje na pogrešnost postavke nemačke primenjene kriminologije, već naprotiv, upravo je potvrđuje. U svakoj porodici će se naći neko ko je bez da je pao u kriminal bežao iz škole i to prikrivao uhodanim lažima i fintama ili pak neko ko se nije vezao za svoje seksualne partnere ili pak neko ko stalno veruje da mu je u izgledu brza i laka zarada zbog koje valja po ko zna koji put napustiti trenutno radno mesto. Samo onaj ko svesno ili po pravilu nesvesno živi u iluziji da se lica koja vrše kriminalne radnje već po sebi razlikuju od drugih ljudi može sebi da priušti da svakodnevno bude iznenađen okolnošću da je neki „integrisani” i mili sugrađanin učinio zločin. Takva nepotrebna zapanjenost vodi paralisanju krivične reakcije, jer ko ne može da razume kriminalnu aktivnost, ne može na nju ni da reaguje. Takva zatečenost okolnošću da je neko iako je manje-više bio društveno integrisan učinio kakvu kriminalnu radnju

²⁶ Göppinger, Der Täter in seinen sozialen Bezügen, 1983, 67.

²⁷ Göppinger, Der Täter in seinen sozialen Bezügen, 1983, 188; Bock, Kriminologie, 32007, 149.

vodi dabome i sporadičnom ubedenju da se „uzrok” zločina, kada ga već nigde drugde nema, ima tražiti u esenciji zle volje ili pak nepreglednom naopakom i nastranom umu i otuda je u Americi zaista i došlo do pojmovne perverzije te se razne devijacije u društvenom ponašanju objašnjavaju kao „psychopaty”,²⁸ bez da se tvrdi da postoji neki čvrsti psihički poremećaj.

U stvarnosti međutim, kriminalnu ugroženost čine upravo oni momenti koji *uz ostale momente* po aršinima društva bez daljnjeg čine „integrisan” i „socijalizovan” život. Odlazak na studije, uz slabljenje kontakata sa roditeljima, braćom i sestrama, povećanje slobodnog vremena, hronično nezaposlenje — to su već elementi jedne gravidne kriminalne ugroženosti koja bi se lako mogla ostvariti prvi put kada roditelji ne pošalju preko potreban novac ili kada nestruktuirano slobodno vreme bude bez odlaganja zahtevalo veću svotu novca od one koju roditelji šalju. Određena ponašanja kao što je bežanje sa nastave za vreme strukovnog školovanja, menjanje devojkice bez interesa za njih kao osobe, nisu (samo) ispoljavanja nekakve rdave ličnosti čije će još samo jedno ispoljavanje biti kriminalna radnja, već — kao casual loops kod *Thornberry*-ja²⁹ — pokreću čitav proces prestruktuiranja života ka šemama dnevnog ponašanja koje su krimi-
novalentne.

Iz svega rečenog proizilazi i glavni domen upotrebe metoda nemačke primenjene kriminologije. Ona upravo može da objasni one slučajeve i omogući delotvornu intervenciju u onim slučajevima kod kojih sve druge kriminologije *staju*, a to je onaj ogroman broj u savremenom postmodernom društvu sve iritantnijih slučajeva u kojima kriminalnoj aktivnosti ne prethode neki upadljivi i omeđijani momenti koji na učinioca deluju *gotovo* kao naturalistički uzroci (psihijatrijska oboljenja, moralni imperativi). No čak i u slučajevima sa relevantnim psihopatološkim momentom, nemačka primenjena kriminologija bez konceptijske traume može da objasni zašto pored lica koje je sa izvesnim psihičkim poremećajem učinilo nešto kriminalno, postoje i lica koja imaju istovetno oboljenje pa ne padaju u kriminal.

Razume se da teorijska postavka nemačke primenjene kriminologije ni izbliza nije tako jednostavna kako je ovde u naznakama izneta. Valjalo bi drugom prilikom posebno razraditi metod stvaranja idealnih tipova i ukazati da se nemačka primenjena kriminologija na više mesta i sledstveno različitim idealnim tipovima služi. *Idealni tip* kao instrument nije veštački konstrukt određene naučne metodologije, već za *naučne svrhe do-
rađen i prečišćen modus ljudske spoznaje*. Pažljivog čitaoca verovatno je donekle iritiralo i što se među elementima kriminalne ugroženosti ne pravi razlika između onih koji su „faktori” i onih koji su „indikatori” kriminalne ugroženosti. To je prevashodno zato što je ogromna većina eleme-

²⁸ Up. *Göppinger/Kröber/Wendt*, *Kriminologie*, 62008, 7/45—46.

²⁹ *Thornberry*, *Toward an Interactional Theory of Delinquency*, *Criminology* 25, 863 (= *Cordella/Siegel* (pr.), *Readings in Contemporary Criminological Theory*, 1996, 223).

nata i jedno i drugo (casual loops), no naročito izlaganje zahtevalo bi izlaganja zbog čega je takvo razlikovanje u vizuri svrhe primenjene kriminologije i njene teorijske konstrukcije zapravo nebitno.

III. KRIMINOLOŠKA ANALIZA POJEDINAČNOG SLUČAJA

Veliku nesigurnost pri oceni opasnosti pojedinca poznati prognostički repertoari iz američke kriminološke tradicije nastoje da otklone manje ili više komplikovanim *matematičkim postupcima* u kojima računski rezultat nadomešćuje razumevanje delinkventovih poriva. Sudija ili koji drugi ispitivač takve postupke primenjuje *sa poverenjem*, bez mogućnosti da potpuno prodre u njihov činjenični supstrat i razume rezultat koji je često upravo — pogrešan. Svest o tom fundamentalnom nedostatku postoji i kod samih sastavljača takvih prognostičkih repertoara. Zbog toga oni ispitivača, nastojeći da ograniče sopstvenu odgovornost, upućuju da bez obzira na sabiranjem i množenjem dobijen rezultat ipak uvek sam ispita eventualne posebnosti (izuzetnost) konkretnog slučaja i odstupi od suda o opasnosti do koga se primenom u priručniku izloženog računskog metoda došlo. Time je sud o opasnosti pojedinca opet prepušten intuiciji lica koje je utvrđuje.³⁰

Nemačka primenjena kriminologija ne nudi izdvojen, neproziran i nezavisan metod računskog obračuna, već polazi od toga da je uobičajeno rezonovanje sudija i ostalih lica koja utvrđuju opasnost pojedinca *načelno ispravno*, ali nedovoljno usavršeno. Metodi nemački primenjene kriminologije za utvrđivanje kriminalne ugroženosti pojedinca su ništa drugo do razrađeni i metodološki i sadržinski naučno utemeljeni postupci razumevanja kriminalne aktivnosti učinioca i prilika koje su za njega kriminova-lentne.

Naši sudovi već sada utvrđuju smislenost krivičnog dela u životu učinioca, obaveštavaju se o spoljnim i unutrašnjim momentima u prisustvu kojih je razumljivo kako je pojedinac pao u kriminal, jer bez tih obaveštenja često ne bi ni bili ubeđeni u njegovu krivicu, a nikada ne bi mogli da izreknu sankciju sa pedantnošću kakvu očekuje KZ u odredbama o odmeravanju kazne i na drugim mestima (npr. čl. 54, 56, 66, v. *ovde I.*). No razlika je u tome što sudovi nemajući posebno kriminološko znanje uređeno za potrebe analize pojedinačnog slučaja ne stavljaju krivično delo u širi kontekst učiniočevog života sistematično, prema razrađenim i proverenim saznanjima, već po intuiciji i kondenzovanim predstavama koje se ponekad, ali ni izbliza uvek podudaraju sa stvarnošću.

Tako sudije ne raspolazući naučno utvrđenim činjenicama o indikativnosti određenog momenta, kriminalne radnje pojedinca nastoje da razumeju, što će reći dovedu u smislen sklad sa životom pojedinca, izjednača-

³⁰ V. Bock, Das Elend der klinischen Kriminalprognose, Strafverteidiger 5/2007, 269 (237).

vanjem predočenog slučaja sa uvreženim predrasudima, bilo onim negativnim o *tipičnoj propalici*, bilo onim po okrivljenog pozitivnim o *poštenom mladiću*. Umesto toga, za ispitivača koji sredi svoje saznanje prema utvrđenim mehanizmima primenjene kriminologije, krivično delo prikazaće se kao *deo sveobuhvatnog ponašanja* do koga je došlo u specifičnim precizno lociranim momentima života koji su utvrđeni sa naučnom potkrepom. Tako će krivična reakcija moći da bude određena prema jedinom racionalnom kriterijumu specijalne prevencije — prema tome da li takvi momenti još uvek postoje i ako nisu vidljivi da li bi se i kako bi se mogli vratiti.

Čitalac će u narednim tačkama naći samo postupke za opštu analizu kriminalne ugroženosti pojedinca. To su oni postupci koji se detaljnije ili manje detaljnije moraju izvršiti u svakom pojedinačnom slučaju, jer bez njih valjani kriminološki sud ne može ni da bude donet. Pored tih postupaka postoji posebno kriminološko znanje koje je u Nemačkoj sređeno za potrebe analize ponašanja pojedinca u zavodu za izvršenje sankcija ili posebnih kategorija delinkvenata kao što su nasilnici, mladi ili žene.

1. Poređenje pojedinačnog slučaja sa idealnim kriminalnim obrascima — *tipovima*

a. *Prikupljanje i razvrstavanje podataka*³¹

Prikupljanje podataka o ispitaniku za potrebe kriminološke analize pojedinačnog slučaja treba da bude *eksplorativno*. Neuhodani ispitivači, a i svi drugi mogu se koristiti podsetnicima ali ne smeju redom zahtevati pojedine podatke. Ljudi u priči obično prate logiku vremena ili neku drugu svoju logiku, a ne logiku primenjene kriminologije, dakle govore o detinjstvu, studentskim danima, a ne planu kontakata ili slobodnog vremena u svim životnim fazama.

Razgovor mora da bude taktičan. Ispitivača u prvom redu interesuje *stvarno stanje* koje pokušava u razgovoru da utvrdi, a ne ispitanikovo mišljenje. Nije dakle pitanje da li ispitanik drži da je dobar radnik, već da li je stvarno tako. Nije bitan sud ispitanika da li je blizak sa devojkom, već je bitno da li su zaista bliski. Kada ispitivača interesuje da li je ispitanik vezan i posvećen recimo devojci, onda on neće upitati: *da li ste vezani za vašu devojku?*, već će prvo u sebi sadržajno ispitati pojam vezanosti prema prilikama slučaja koji je pred njim, te utvrditi kako bi vezanost u konkretnom slučaju mogla da dođe do izražaja i zatim upitati: *čime se bave roditelji vaše devojke?*, pod pretpostavkom da će ispitanik koji je blizak sa devojkom znati odgovor.

Nakon eksploracije koja ne obuhvata samo razgovor sa ispitanikom već i pregled akata, eventualno i razgovor sa drugim licima (roditelji, po-

³¹ Bock, Kriminologie, ³2007, 116 dd; Göppinger, Kriminologie, ⁶2008, 257 dd.

slodavac, žrtva itd.), prikupljeni podaci se *razvrstavaju* prema potrebama kriminološke analize. Život ispitanika se vertikalno (tematski) deli na pet planova: *plan detinjstva i vaspitanja, plan boravka, plan svakodnevnih obaveza i uspeha (u školi, na poslu), plan slobodnog vremena, plan međuljudskih odnosa.*

U okviru plana *vaspitanja* naročito treba ispitati da li su roditelji imali uvid u ponašanje i kretanje ispitanika i ako nisu, da li je ispitanik na neki način to zloupotrebljavao; način (stil) vaspitanja i kako je ispitanik reagovao na inkonsekventno vaspitavanje ako je postojalo; kako se ispitanik odnosio prema primerenim svakodnevnim obavezama u roditeljskoj kući. Plan *boravka* treba da obuhvati posebno podatke o promenama (stvarnog) mesta boravka, razlozima za promenu mesta boravka i podatke o načinu na koji su se promene odvijale (planirano i pripremljeno ili na prečac), vezanost ispitanika za mesto boravka. Kod *plana svakodnevnih obaveza i uspeha* valja prikupiti, već po prilici, podatke o ispunjavanju školskih obaveza i obaveza na radnom mestu. Posebno je bitno obratiti pažnju na razloge loših rezultata u školi, okolnosti pod kojima je ispitanik bežao sa nastave, ponašanje na času, odnos prema nastavnicima i ostalim učenicima, visinu džeparca i ostalih prihoda u dačkim danima. U pogledu ponašanja na radu treba utvrditi koliko je ispitanik imao zaposlenja, koliko su trajala i iz kojih aktivnosti su se sastojala, kakve povremene poslove je ispitanik obavljao, kako se odnosi prema radu i iz kojih razloga je menjao radno mesto, da li je zainteresovan za stručno usavršavanje, koliko je zaradivao i kako se prema zaradi odnosio. Za *plan slobodnog vremena* od posebnog interesa je količinski odnos između slobodnog vremena sa jedne strane i radnog vremena i sna sa druge strane, zatim i struktura i uobičajni tok slobodnog vremena. Kod *plana međuljudskih odnosa* posebno treba obratiti pažnju na odnos ispitanika prema porodici, koliko mu znači, da li je uklopljen u porodičnu zajednicu, kako se postavlja prema problemima u porodici, da li održava kontakte sa roditeljskom porodicom, da li je možda previše zaštitnički ili pak negativno prema njoj nastrojen, ili pak čas hvali čas kudi porodicu. U pogledu onih kontakata koje je ispitanik sam izabrao treba utvrditi kakve kontakte i u kojoj meri ih ima, da li je zainteresovan za svoje prijatelje i partnere kao ličnosti ili mu svako slično društvo odgovara i da li ima dodir sa lošim društvom.

b. Kriminološka analiza podataka³²

Tako prikupljeni podaci još uvek su kriminološki neocenjeni. Oni se nemaju proceniti sopstvenim neuređenim iskustvom, već prema naučno oformljenim sinopsama idealnotipičnog ponašanja, koje su čitaocu kao instrument već predstavljene (v. *ovde II*), kao i uz pomoć drugih instrumenata za analizu pojedinačnog slučaja — analizom poprečnog preseka i analizom referentne i vrednosne osnove ispitanika.

³² Bock, Kriminologie, ³2007, 145 dd; Göppinger, Kriminologie, ⁶2008, 270 dd.

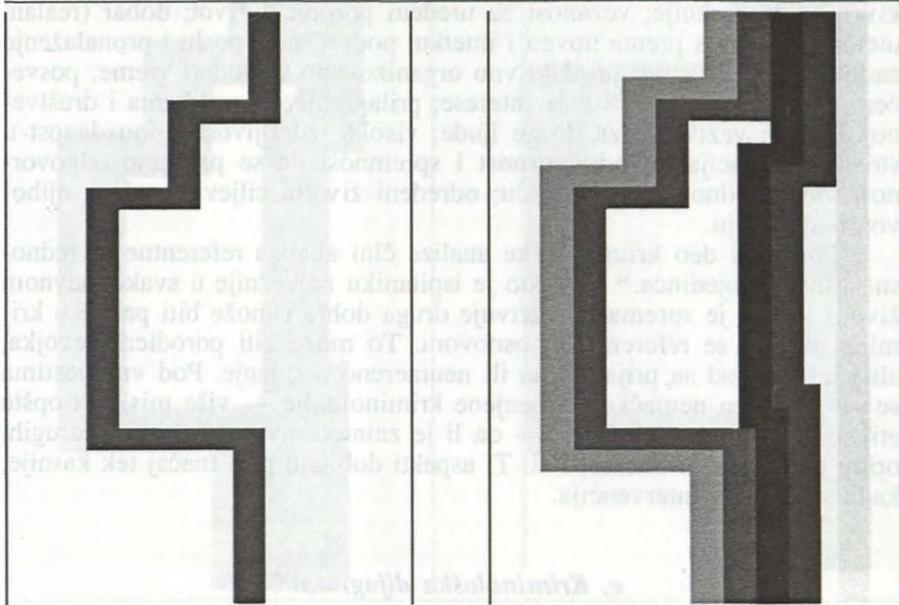
Za svaki od pet vertikalnih planova, kao i za plan deliktne aktivnosti postoje posebne sinopse koje sadrže opis *k-tipičnog* i *u-tipičnog* ponašanja. Čitalac je u drugom delu već upoznat sa idealnotipičnom sinopsom ponašanja na poslu i sinopsom odnosa prema predodređenim društvenim (porodičnim) kontaktima, a za ovu priliku je preneti još jedna od oko 18 tematskih sinopsi sa plana međuljudskih odnosa.

*treći primer idealnotipične sinopse: seksualno zadovoljenje*³³

k-tipično ponašanje	u-tipično ponašanje
<i>vezivanje za seksualnog partnera</i>	
Često menja seksualne partnere i koristi usluge prostitutki.	Imao je ukupno svega nekoliko seksualnih partnera.
<i>izbor seksualnog partnera</i>	
Partnera bira prevashodno po spoljašnjim karakteristikama; izgled mu je važniji od „unutrašnjih vrednosti” osobe; u prvom planu mu je mogućnost da se seksualno zadovolji, a ne partner kao osoba; partner je prema tome zamenljiva stvar.	Bira partnera prema tome kakva je osoba; drži da za partnera ne postoji prosta zamena; u prvom planu je zadovoljenje emotivnih i drugih društvenih potreba, a ne seksualno zadovoljstvo.

Prilikom analize uz pomoć idealnotipičnih sinopsi ispitivač ne treba da presudi da li ispitanik odgovara ili ne opisanom tipu, da li njegovo ponašanje može da se „supsumira” u smislu klasične pravne metodologije pod opis određenog k-tipičnog ili u-tipičnog obrasca. Umesto toga ispitivač treba da *razume* sadržaj ponašanja koje je određeno kao tipično u ljudskom životu, da pred sobom dakle oživi određeni tip ponašanja i oce- ni da li mu se ispitanikovo ponašanje *približava*, da li dakle ispitanik u konkretnom slučaju tendira da se ponaša k-tipično ili u-tipično. Posle takve analize ispitivač ima uvid u segmente života ispitanika u kojima je nagomilano k-tipično ili u-tipično ponašanje. Tako stečen uvid može se i grafički fiksirati; tada kriminološki relevantni momenti posebno jasno do- lazze do izražaja.

³³ Bock, Kriminologie, 32007, 155.

plan slobodnog vremena

svi planovi

Svaka debela linija predstavlja jedan od vertikalnih planova: plan međuljudskih odnosa, plan slobodnog vremena, plan svakodnevnih obaveza, plan boravka i plan detinjstva i vaipitanja. Pri vrhu je početak života, a pri dnu trenutak kriminološke obrade, koji se u ilustrovanom slučaju poklapa, recimo, sa 25. godinom života.

U psihijatrijskim kliničkim analizama pojedinačnog slučaja nedostaje određivanje posebnog vremenskog intervala u okviru koga se nanovo analiziraju svi tematski planovi života. Taj takozvani *poprečni presek* je posebnost nemačke primenjene kriminologije. Njegov cilj je da spreči uticaj prevrelih i ugaslih momenata nekadašnjeg ponašanja na kriminološki sud o aktuelnoj društvenoj opasnosti u trenutku ispitivanja.

Ispitivači mogu odrediti i više poprečnih preseka, no nužno je da se oblikuje barem jedan koji će obuhvatiti vreme oko najranijeg deliktne ponašanja koje čini smislenu celinu sa poslednjim deliktom.

Kriminološka obrada poprečnog preseka ne vrši se prema idealnotičnim sinopsama koje se koriste za analizu vertikalnih preseka (tematskih životnih planova), već prema naročitim *k-kriterijumima* i *u-kriterijumima*. Kod poprečnog preseka ne utvrđuje se tendencija u ponašanju već se i u *k-kriterijumi* i *u-kriterijumi* zagovaraju samo kada *očito* postoje.

K-kriterijumi su: zapostavljanje obaveza na poslu i u porodici; loš odnos prema novcu i imetku; nestruktuirano slobodno vreme; život od danas do sutra; neadekvatna ekonomskirelevantna očekivanja; slab odnos sa stvarnošću; bežanje od obaveza i odgovornosti; paradokсна očekivanja

prema okolini i uklapanju u nju; želja za neobaveznim životom. U-kriterijumi: ispunjavanje društvenih obaveza; adekvatna ekonomskirelevantna očekivanja i transakcije; vezanost za uređeni porodični život; dobar (realan, utemeljen) odnos prema novcu i imetku; posvećenost poslu i pronalaženje zadovoljstva u njemu; produktivno organizovano slobodno vreme; posvećen angažman za lične i više interese; prilagodljivost prilikama i društvenoj sredini; vezivanje za druge ljude; visoka izdržljivost i pouzdanost u stresnim situacijama; odgovornost i spremnost da se preuzme odgovornost; dobar odnos sa stvarnošću; određeni životni ciljevi i rad na njihovom ostvarenju.

Poslednji deo kriminološke analize čini analiza referentne i vrednosne osnove pojedinca.³⁴ Ono što je ispitaniku najvažnije u svakodnevnom životu i za šta je spreman da žrtvuje druga dobra i može biti padne u kriminal naziva se referentnom osnovom. To može biti porodica, devojka, ali i lep provod sa prijateljima ili neumereno napijanje. Pod vrednostima se — u okviru nemačke primenjene kriminologije — više misli na opšte etičko nastrojenje pojedinca — da li je zainteresovan za sudbinu drugih, opšte dobro (javni interes) i sl. Ti aspekti dobijaju pun značaj tek kasnije, kada se planira intervencija.

c. Kriminološka dijagnoza³⁵

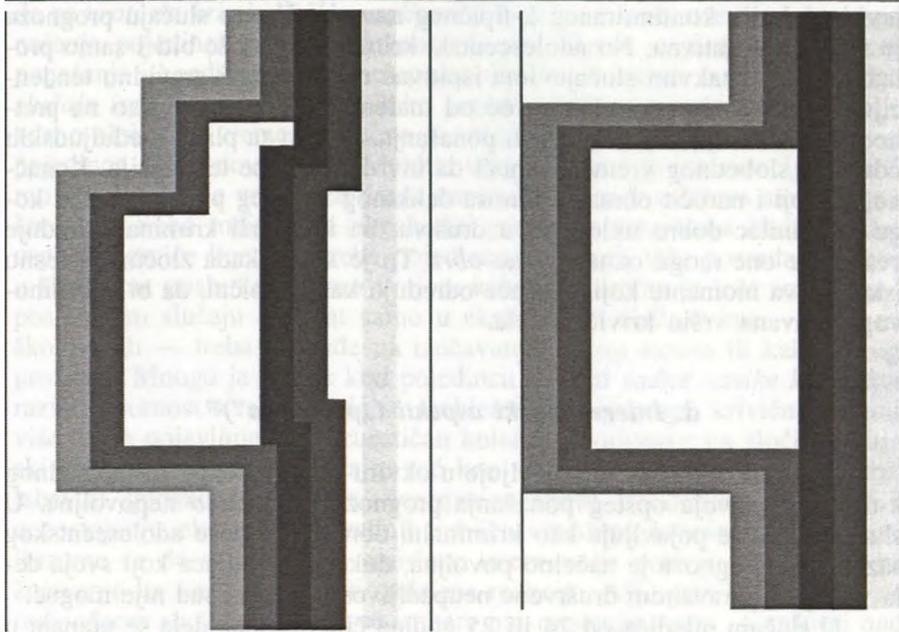
Kriminološka dijagnoza sastoji se iz *kriminološkog objašnjenja delinkventne aktivnosti*, koje je uslov za valjano planiranje intervencije. To objašnjenje nemačka primenjena kriminologija ne traži u nekom izvanrednom jasno ocrtanom momentu koji bi se imao označiti kao „uzrok”, jer krivično delo nije izvanredan i iznenađujući momenat. Nakon što je životni put ispitanika sreden (razvrstavanje) i obrađen (analiza) prema potrebama kriminologije, deliktna aktivnost više se za ispitivača, sudiju, tužioca, advokata, socijalnog radnika ne nameće kao izvanredna i nerazumljiva okolnost u životu pojedinca, kao izolovani greh izdvojen od ostatka poštenog života okrivljenog, već kao *ponašanje* koje čini smislenu celinu sa ostatkom „opšteg” ponašanja ispitanika.

Kod kriminološke dijagnoze ispitivač polazi od pet idealnih *obrazaca (šema) odnosa deliktne i opšteg ponašanja* i zatim utvrđuje sa kojim obrascem je ispitanikovo ponašanje i u kojoj meri uporedivo. U tim idealnim kriminalnim obrascima kriminalitet se pojavljuje ili u okviru kontinuiranog k-tipičnog razvoja opšteg ponašanja, ili kao kriminalni obrt, ili u okviru adolescentskog sazrevanja, ili u okviru naknadnog k-tipičnog razvoja opšteg ponašanja, ili u okviru društvene neupadljivosti.³⁶

³⁴ Bock, Kriminologie, 32007, 173 dd; Göppinger, Kriminologie, 62008, 394 dd.

³⁵ Bock, Kriminologie, 32007, 181 dd; Göppinger, Kriminologie, 62008, 299 dd.

³⁶ Ilustracije obrazaca donosi Bock, Angewandte Kriminologie in der Interventionsplanung bei Straffälligen, Forum für Kinder- und Jugendpsychiatrie, Psychosomatik und Psychotherapie 2006, 58 (83 dd).

prikaz stvarnog slučaja

*prikaz idealnotipičnog obrasca
kriminaliteta u okviru
adolescentnog sazrevanja*

Na jednom kraju nalazi se obrazac u kome se kriminalitet javlja u okviru kontinuiranog k-tipičnog razvoja ponašanja u svakodnevnom životu. U tom idealnom obrascu je opšte ponašanje ispitanika u svim sferama života već od najranijih dana *k-tipično*, a izvršenju krivičnog dela prethodi sticaj raznih k-kriterijuma koji su utvrđeni analizom poprečnog preseka. Na drugom kraju, kao drugi ekstrem, stoji obrazac u kome dolazi do kriminalnog obrta. U toj šemi opšte ponašanje pojedinca je potpuno *u-tipično*, a u trenutku vršenja krivičnog dela postojali su ne k-kriterijumi već u-kriterijumi. U tom slučaju krivično delo je sa stanovišta opšteg ponašanja ispitanika nerazumljivo; može ga objasniti samo izvanredna reakcija ili neki trajni psihički poremećaj.

Između ta dva logička ekstrema u kojima su u svim fazama života nagomilani k-momenti, odnosno u-momenti, nalaze se ostali obrasci odnosa kriminalnog i opšteg ponašanja. Pravi značaj svih pet obrazaca ne leži međutim u njihovom skaliranju prema stepenu zastupljenosti k-momenata i u-momenata i vremenu kome su se pojavili već u kriminološki relevantnim razlikama koje svaki od njih kao idealni tip životnih prilika obuhvata. Kriminalitet u okviru naknadnog k-tipičnog razvoja opšteg ponašanja karakterističan je za ljude koje ne tendiraju kriminovalentnim šemama opšteg ponašanja dok pronalaze određeni lični oslonac i uzor u

okolini, na primer u porodici. Kriminalitet u adolescentsko doba može se javiti u okviru kontinuiranog k-tipičnog razvoja. U tom slučaju prognoza je načelno negativna. No adolescentski kriminalitet može biti i samo prolazna faza. U takvim slučajevima ispitivač neće pronaći gravidnu tendenciju ka k-tipičnom ponašanju već od malena, već će samo, kao na prethodnoj ilustraciji, kod određenih ponašanja, obično sa plana međuljudskih odnosa i slobodnog vremena, moći da utvrdi k-tipične tendencije. Konačno, postoji i naročit obrazac odnosa deliktnog i opšteg ponašanja kod koga je učinilac dobro uklopljen u društvu, pa ipak vrši kriminalne radnje bez da se one mogu označiti kao *obrt*. To je slučaj kada zločinac svesno iskorišćava momente koji se inače određuju kao u-tipični, da bi iza njihovog paravana vršio krivična dela.

d. Intervencijski aspekti („prognoza”)³⁷

Kada se kriminalitet pojavljuje u okviru kontinuiranog ili naknadnog k-tipičnog razvoja opšteg ponašanja prognoza je *načelno* nepovoljna. U slučaju kada se pojavljuje kao kriminalni obrt ili u okviru adolescentskog sazrevanja prognoza je načelno povoljna, dok kod učinilaca koji svoja dela vrše pod paravanom društvene neupadljivosti načelna sud nije moguć.

U slučaju mladića od 24 ili 25 godina čija krivična dela se utapaju u njegovo opšte ponašanje koje se od najranijih dana približava k-tipičnim šemama, prognoza je *načelno* nepovoljna, odnosno negativna. Ta načelna nepovoljna prognoza u stvarnosti ne proističe iz neke posebne nauke koja se krije iza razlikovanja pet obrazaca odnosa opšteg i društvenog ponašanja, već iz stvarnih prilika konkretnog slučaja koje takvo razlikovanje opravdavaju: iz toga što je mladić izgubio kontakt sa porodicom, što nije vezan za partnera, nema posao, a ni radne navike, slobodno vreme provodi bez svakog plana, beži iz stana u stan kako bi pobegao od obaveza i dugova i sl. Sledstveno, načelna prognoza koja se nadovezuje na odnos kriminalnog i opšteg ponašanja služi samo kao početni orijentir, koji je nedovoljan posebno ako je u skorijem periodu došlo do velikih promena u životu ispitanika.

U krivičnom postupku, međutim, prognoze su zapravo *nezakonite*, sve dok se u obzir ne uzme i mogućnost planirane (izrecive) mere da na krivca pozitivno utiče. Krivični postupak i ozbiljnu kriminologiju ne zanima „da li će dete pasti preko ograde ili ne”,³⁸ već koja mera je najpogodnija da se dete skloni od ograde — da se prema prilikama predložene slučaja otkloni već sama gravidna opasnost (ne izvesnost) da će krivac i u budućnosti padati u kriminal. „Kriminološka prognoza” nije dakle predviđanje budućnosti, već *planiranje intervencije* prema potrebama slučaja i mogućnostima državnih organa.

³⁷ Bock, Kriminologie, ³2007, 203 dd; Göppinger, Kriminologie, ⁶2008, 314 dd.

³⁸ Bock, Kriminologie, ³2007, 206.

Prilikom planiranja intervencije lice koje učestvuje u planiranju mora da se vrati na kriminološku analizu i dijagnozu i tamo utvrđene šeme ponašanja pojedinca u svakodnevnom životu. Tamo je jasno ocrtano koja ponašanja i hendikepi pojedinca pomnoženi sa životnim izazovima vode u slučaju ispitanika u kriminal. Ako pojedinac ima nestruktuirano i neobuzdano slobodno vreme, potrebna je intervencija koja će naučiti i navesti pojedinca da ga dovodi u predvidivi tok; potrebna je intervencija koja će mu olakšati da se vezuje za druge osobe kada inače održava samo labave kontakte; treba roditeljima obezbediti pomoć u vaspitanju kada im dete uspešno izmiče kontroli; treba pojedincu manje ili više posredno pomoći u školi i na poslu kada tamo svojom krivicom ostvaruje loše rezultate. U poslednjem slučaju akcenat samo u ekstremnim slučajevima — kod neškolovanih — treba da bude na izučavanju nekog zanata ili kakve druge profesije. Mnogo je bitnije kod pojedinca stvoriti *radne navike kao takve*, razviti upornost u radu. Kada se problemu tako pristupi, krivična reakcija više se ne pojavljuje kao neurotičan kolektivni odgovor na zločin, suštinski slep za pojedinosti slučaja, već kao smisljena reakcija na isto tako u labavim ljudskim odnosima, neorganizovanom slobodnom vremenu ili nepostojanju elementarnih radnih navika smislenu kriminalnu aktivnost. Razume se da u planiranju smislene intervencije postoji mesto i za kažnjavanje jer i ono može biti smisljena reakcija. Ali upravo u svakom pojedinačnom slučaju treba da se izabere najsmislenija mera — zaštitni nadzor u okviru koga mogu biti izvršene najrazličitije intervencije, novčana kazna, rad u javnom interesu, kazna zatvora gde opet zatvaranje daje priliku za naročito intenzivan tretman itd.

Nije dakle svakome neophodno i za svakoga dobro da se u zavodu bavi kakvim radom, a sa druge strane postoje mnogi drugi pažnje vredni životni aspekti i nedostaci koji se u našoj svakodnevnicu izvršenja zanemaruju. Sudija, zaduženo lice za izvršenje sankcije ili koje drugo lice mora da utvrdi kriminološke pluseve i minuse pojedinca i da izabere meru i mere koje će prednosti očuvati, a nedostatke umanjiti. Tu se opet postavlja pitanje da li je ispitanik možda dobro integrisan u porodičnu zajednicu, jer bi u tom slučaju možda bilo kobno razdvojiti ga od nje radi zatvaranja, ili je pak pod stalnim uticajem lošeg društva od koga bi se kratkim zatvaranjem u zavodu uspešno odaljio; da li ispitanik ima radne navike i dobro plaćeni posao ili tek treba da izuči neki zanat kako bi uopšte nešto sam mogao da zaradi; razume se i da li mu je možda potreban jedan od desetina promišljenih i oprobanih kurseva³⁹ koji su u mnogim zemljama već odavno inkorporisani u krivičnu reakciju a kod nas su samo delimično prisutni u radu nevladinog sektora sa mladima: socijalni trening, anti-agresivni trening, „coolness training”, simulacija života u zajednici (domaćinstvu) itd. Posebno se treba kloniti preuranjenog suda o značaju izmirenja krivca i oštećenog za boljitak krivca. Krivičnopravnorelevantno je samo ono pomirenje (sadržalo ono reparaciju ili ne), koje polazi od toga da

³⁹ Bock, Kriminologie, 32007, 239 dd.

će krivac u kontaktu sa žrtvom na jedan naročit način moći da uvidi neispravnost svog delanja i da će se nagnut tim uvidom u budućnosti kloniti neispravnih postupaka. Pomirenje i reparacija *žrtve radi* je nova zakonodavna moda, ali ne spada u krivično pravo.

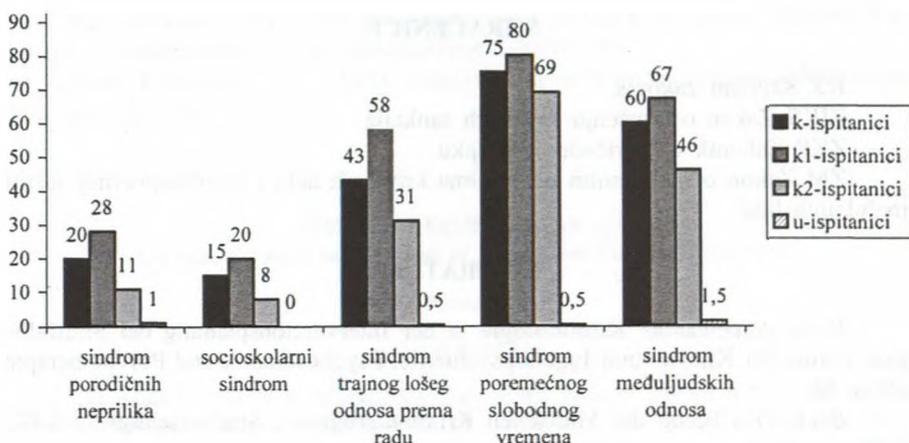
2. Sindromi ozbiljne kriminalne ugroženosti

U životu ljudi koji nisu u potpunoj psihičkoj agoniji ne postoje ni spoljni ni unutrašnji momenti, koji bi nužno vodili kriminalnoj aktivnosti. Čovek može sa telesnim nedostatkom, manjkom inteligencije, bedom, neuređenim životom, primamljivom protivpravnom ponudom, puškom u svom ormanu, razočaranim prijateljstvima na različite načine da izađe na kraj. Jednom čoveku će biti lakše da prebrodi raskid ozbiljne ljubavne veze ili činjenicu da nema firmiranu odeću, drugom će biti teže, a treći će ukrasti komad odeće koji mu nedostaje. Ko će pasti u kriminal, a ko ne, unapred se ne zna. Otuda se za savremenu krivičnu reakciju zahteva da društvena opasnost bude „dijagnostifikovana” krivičnim delom — naročitim radnjom posle koje za zakonodavca više nema sumnje da je njen učinilac opasan na način koji zahteva organizovanu (krivičnu) reakciju.

Samo krivično delo međutim nije izvanredna i naročita pojava u životu učinioca, niti samo po sebi na za reakciju neophodan način govori dovoljno o opasnosti učinioca, već čini smislenu celinu sa celokupnim životnim vladanjem učinioca. Tri malopre navedena čoveka ne razlikuje samo činjenica uzdržavanja od odnosno pada u kriminal, već i niz drugih obrazaca ponašanja u kriznim i običnim situacijama svakodnevnog života. Ti obrasci ponašanja tipični za osobe koje padaju u kriminal i u čijem prisustvu bi bilo i čudno da do kriminala ne dođe, su kao i obrasci koji su tipični za osobe bez kriminalnih tendencija (takozvano k-tipično i u-tipično ponašanje) pročišćeni su kao *idealni tipovi* i koriste se za utvrđivanje sadržaja opasnosti pojedinca u postupku poređenja pojedinačnog slučaja sa idealnim kriminalnim obrascima koji je izložen u prethodnoj tački.

Od istine da svaki momenat može a ne mora u pojedinačnom slučaju voditi ka kriminalnoj aktivnosti postoji ravno šaka kvaziiizuzetaka. To su takozvani sindromi ozbiljne kriminalne ugroženosti. Reč je o momentima koji su utvrđeni u Tibingenskom istraživanju naročitim filtriranjem šema ponašanja koje su prisutne samo kod k-grupe. Oni stoje u gotovo logičkoj (nužnoj) vezi sa kriminalitetom, jer je broj u-ispitanika kod kojih su opaženi zanemarljiv, a u jednom slučaju čak ravan nuli.

Najupadljiviji je *socioskolarni sindrom*, jer on nije zabeležen ni kod jednog u-ispitanika. Kod njega se primećuje uporno bežanje sa časova povezano sa taktikama zataškivanja, potucanjem po kraju i deliktnom aktivnošću u najširem — i građanskopravnom — smislu (agresivno i siledžijsko ponašanje, neprijatno „startovanje” devojki, manipulacije automata za hranu i piće ili igru na sreću, iznuđivanje novca od mlađih đaka). *Sindrom trajnog lošeg odnosa prema radu* odlikuje neprestano menjanje rad-

pregled raspodele sindroma kod k-ispitanika i u-ispitanika⁴⁰

nog mesta, česta nezaposlenost i loš ili promenljiv odnos prema radnom mestu i radnim obavezama. *Sindrom poremećenog slobodnog vremena* odlikuje produženje slobodnog vremena na račun obaveza i potpuno nestrukturirano slobodno vreme čiji je tok nepredvidiv. *Sindrom međuljudskih odnosa* odlikuje dominacija neobaveznih i labavih kontakata ili kontakata sa lošim društvom, zatim rano seksualno iskustvo i česte promene seksualnih partnera. *Sindrom porodičnih neprilika* ukazuje na slučajeve u kojima je porodica kao institucija socijalizacije — zakazala. Njega odlikuje dugogodišnji život u lošem smeštaju i/ili neopravdano dugoročan život porodice na teret države ili drugih pojedinaca, dalje barem jedan roditelj sa poremećajem u društvenom ponašanju ili sukobom sa zakonom i nedovoljna kontrola ispitanika od strane roditelja ili pak uspešno zaobilazanje kontrole kada postoji.

Značaj sindroma kriminalne ugroženosti je međutim ograničen; oni služe kao alarm koji pouzdano upućuje na najvišu kriminalnu ugroženost kod koje samo od izvanrednog i srećnog slučaja zavisi da li će se ostvariti, koji je kao takav koristan za nastavnike, roditelje i druga lica koja se staraju o dobrobiti ugroženog pojedinca. No sindromi ništa ne govore o sadržaju ugroženosti, koji se radi ispravne reakcije mora poznavati. On se mora utvrditi analizom opšteg ponašanja u postupku poređenja pojedinačnog slučaja sa idealnim kriminalnim obrascima.

Niko pametan ne kažnjava zato što se zgrešilo,
već da se ubuduće ne bi grešilo.

Seneca, De ira (Rasprava o gnevu), I: XIX — 7.

⁴⁰ Göppinger, Der Täter in seinen Sozialbezügen, 1983, 217. K1-ispitanici su k-ispitanici kod kojih je prvo krivično delo zabeleženo pre 18. godine; k2-ispitanici su ostali k-ispitanici.

SKRAĆENICE

KZ Krivični zakonik
ZIKS Zakon o izvršenju krivičnih sankcija
ZKP Zakonik o krivičnom postupku
ZM Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica

LITERATURA

Bock, Angewandte Kriminologie in der Interventionsplanung bei Straffälligen, Forum für Kinder- und Jugendpsychiatrie, Psychosomatik und Psychotherapie 2006, 58.

Bock, Das Elend der klinischen Kriminalprognose, Strafverteidiger 5/2007, 269

Bock, Je weniger desto besser, Festschrift Hanack, 1999, 625.

Bock, Kriminologie, München (Vahlen) ³2007.

Bock, Kriminologie als Wirklichkeitswissenschaft, Berlin (Duncker & Humboldt) 1984.

Drakić, Društvena opasnost učinioca i krivično pravo, Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu 3/2007, 307.

Exner, Kriminalbiologie in ihren Grundzügen, Berlin (Springer) 1939.

Exner, Kriminologie, Hamburg (Hanseatische Verlangsanstalt) ³1949.

Fischer-Jehle, Frauen im Strafvollzug. Eine empirische Untersuchung über Lebensentwicklung und Delinquenz strafgefangener Frauen, Bonn (Forum-Verlag Godesberg) 1990.

Göppinger, Angewandte Kriminologie, Berlin (Springer) 1985.

Göppinger, Der Täter in seinen sozialen Bezügen — Ergebnisse aus der Tübinger Jungtäter-Vergleichsuntersuchung, Berlin (Springer) 1983.

Göppinger, Kriminologie, München (Beck) ⁶2008.

Göppinger, Life Style and Criminality, Berlin (Springer) 1987.

Armin Kaufmann, Die Aufgabe des Strafrechts, Opladen (Westdeutscher Verlag) 1983.

Lalman, Istorija socioloških ideja, Beograd (Zavod za udžbenike) 2004.

Mergen, Die Kriminologie, München (Vahlen) ³1995.

Meyer, Qualitative Forschung in der Kriminologie, Frankfurt am Main (Lang) 2001.

Mićanović-Pavelić, Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti pri odmjeravanju kazne, Doktorska disertacija, Beograd 1981.

Stelly/Thomas, Einmal Verbrecher — immer Verbrecher?, Wiesbaden (Westdeutscher Verlag) 2001.

Thornberry, Toward an Interactional Theory of Delinquency, Criminology 25, 863 = Cordella/Siegel (pr.), Readings in Contemporary Criminological Theory, 1996, 223.

Vollbach, Der psychisch kranke Täter in seinen sozialen Bezügen, Münster (Lit Verlag) 2006.

Wasserburger, Gewalttäter in ihren sozialen Bezügen, in: Jehle/Maschke/Szabo (pr.), Strafrechtspraxis und Kriminologie, 21990, 89.

West, Delinquency, its roots, careers, and prospects, London (Heinemann Educational) 1982.

APPLIED CRIMINOLOGY (1)

German Solution to the Need of Preventive Criminal Reaction

Luka Breneselović

Summary

The modern, preventive criminal law cannot *legi artis* be applied without special criminal knowledge, which is established for the needs of a case study analysis. Statistical prognostic inventories put the judge and other persons from the practice in the position to use unreliable mathematical operations. On the other hand, applied criminology in Germany strives to improve and scientifically substantiate principally correct but insufficiently founded appraisal of the practitioners. It does not consider the criminal act as an extraordinary circumstance, but on contrary recognizes general schemes, for the criminal activity seemingly unconnected behaviors (at home, at work, in a relationship with a girlfriend), for which it was empirically founded that they are relevant from the perspective of criminology. At the end of a case study, within the intervention planning, the practitioner is given a reliable basis for the choice of punishments that will remove such schemes.

Keywords: criminal law, prevention, applied criminology, prognosis, intervention planning, Germany